

Mõttekilde abivahendeist meie koolide õppetöös

Võib-olla ei ole meil täienduskoolides vajagi muret tunda metoodiliste küsimuste pärast. Ehk on paremgi töötada kunagise jesuiitide printsiibi järgi - otstarve pühendab abinõu ja lasta täienduskoolidel korraldada õppetööd parima äranägemise järele ja võimaluste piirides. Kasutamisel olevad õpperaamatud suunavad juba teatava piirini vastavate ainete metoodikat. Ka vilunud täienduskoolide õpetajad on suutelised orienteeruma muutlikes olukordades.

Kuid täienduskoolide metoodiliste küsimustega lähemalt tutvudes ja neid vaba maailma kiiresti areneva koolieluga võrreldes ilmneb siiski vajadus, püüda aidata meie täienduskoolidel pidada sammu üldise koolielu arenguga. Kool, kui ühiskonna lahutamatu osa, peab ju järgnema üldisele arengule, et oma ülesandeid ühiskonna muutavas olukorras täita.

Erilist tähelepanu osutatakse tänapäeval koolides audio-visuaalseile õppevahenditele ja õpilaste isetegevusele. Järgnevate ridade ülesandeks on anda kokkuvõtlik ülevaade üldmainitud õppevahendite kasutamise võimalustest meie täienduskoolides ja õpilaste isetegevuse elustamisest seoses nende õppevahendite kasutamisega. Nimetus "audio-visuaalne" viitab juba nende kasutamise põhimõttele. Need peavad soodustama õpilaste kasvatamist ja õpetamist kuulmis- ja nägemismeele kaudu.

Audio-visuaalsed õppevahendid olid tuntud juba meie vaba kodumaa koolides. Nii olid mitmesugused projektsiooni-aparaadid, mida sageli hüüti "udupildi-aparaatideks", samuti heliplaadid kodumaal tuntud ja kasutatud. Ka paljundus-aparaadid, milledest vähemalt "schapirograaf" leidis igas koolis, olid hinnatud. Nendel paljundati materjale õpilastele iseseisvateks töödeks, seega isetegevuse soodustamiseks. Kasutati rohkesti ka õppefilme. Televisioon ei olnud siis veel Eesti koolidesse teed leidnud. Seega oli meie kodumaal juba hea algus tehtud õppevahendite kasutamisel, mida võime nimetada audio-visuaalseteks.

Kuna üldine tehniline areng on möödunud aastakümnete jooksul suuri edusamme teinud, siis on muutunud ka audio-visuaalsete õppevahendite ehitus ja kasutamisviisid.

Jagaksin audio-visuaalsed õppevahendid kolme rühma: paljundavad, projekteerivad ja helilised. Igast mainitud gruppist on praegu kasutamisel mitme ettevõtte

poolt konstrueeritud ja müügile saadetud õppevahendeid. Käesoleva kirjutise ulatus ei võimalda nende lähemat kirjeldamist. Pealegi tuleb järjest uusi õppevahendeid müügile. Kahjuks ei ole senini siiski suudetud konstrueerida aparate, mis vastaksid kõikidele nõuetele, mida tegelik koolitöö nendele esitab. Sellepärast on soovitav enne õppevahendite ostmist nendega lähemalt tutvuda õppevahendeid müütavates ärides, kus neid meeleldi demonstreeritakse. Soovitaksin nendega mitmekülselt tutvuda mitme esindaja juures enne, kui nende ostmist otsustada. Ka tegelikkude koolimeeste konsulteerimine on soovitav.

Paljundusaparaatide juures ma ei tahaks siinkohal peatuda, sest nendega on meie õpetajad, ka täienduskoolides, rohkem tuttavad. Küll aga peatuksin lähemalt projekteerivate ja heliliste aparateide juures.

Ma nimetasin eelpool vana "udupildi aparati" ja ma peatuksingi kõigepealt selle järeltulijate juures. Need töötavad piltide ja tekstide läbivalgustamise põhimõttel. Selliseid aparate turustavad mitmed valmistajad, selle tõttu on ka valik mitmekesine. Üldiselt tuntakse neid valguspiltide projekteerijatenä. Nende kasutamine on lihtne ja efektiivne, kuid projekteeritavate piltide ja pildiseerijate valmistamine nõuab asjatundmist ja vilumust. Meile sobivat pildimaterjali müügil ~~pe~~ ei ole. Siin peavad meie kesksed organisatsioonid appi tulema. Peatun eespool veel nende aparateide kasutamisevõimaluste juures.

Kui on soovi projekteerida ekraanile pilte otse raamatuist, fotosid, pilt-postkaarte j.n.e., siis tuleb kasutamisele võtta p e e g e l d u s e p õ h i m õ t t e l töötav projekteerimisaparaat. Mainitud aparate on müügil mitme nimetuse all, sest neid valmistavad ka mitmed ettevõtted. Uuemad tüübid on võrdlemisi hea projekteerimisvõimega, kuid kahjuks kaunis kallid. Nendega projekteeritud pildid on alati veidi udused ja seepärast kannavadki aparadid täie õigusega "udupildi aparadi" nimetust.

Kuna aga projekteeritava materjali hankimisevõimalused on head, on kõne all olevate aparateide kasutamine siiski õigustatud ja soovitav. Nende ridade kirjutaja on neid aparate kasutanud kaartide ja piltide suurendamiseks sel teel, et õpilased joonistavad projekteeritud pildi või kaardi paberist ekraanile seal oleva projektsiooni järgi, õpilaste iseseisva grupitööna on seesugune joonistamine väga sobiv.

Viimastel aastatel on õppefilmide kasutamine koolides võitnud suure poolehoidu. Filme on võimalik laenutada. Ka amatöörfilmimine on saanud päris igapäevaseks nähtuseks. See asjaolu võimaldab kaasmaalaste koostööd, vaatamata laialipillatud elukohtadele. Film toob meid üksteisele lähemale, eriti helifilm. Õppetöös sobiva lühifilmi koostamine on isegi lihtsam kui valguspiltide seeria valmistamine. Kuid filme kodumaa aineil on võimatu saada. Vaevalt meid kodumaal filmida lubatakse. Vanemad filmid kodumaalt ei suuda enam tänapäeva nõudeid rahuldada. Seepärast peaksid meie kesksed organisatsioonid katsuma koordineerida meie filmimeeste tegevust, et paljudki head ülesvõtted ei läheks üldsusele kaduma.

Filmide projekteerimise aparate on müügil väga suures valikus ja erinevate hindadega. Kuna ka filme on mitmes suuruses, siis tuleb enne aparadi ostmist selgusele jõuda, missuguste filmide jaoks aparati vajatakse. Samuti ei saa tummfilmi aparadiga helifilmi näidata j.n.e.

Viimastel aastatel on müügile tulnud uuetüübiline koolidele sobiv filmiapparaat, mis ei vaja ruumi pikendamist. Apparaat projekteerib filmi aparadi esiküljel olevale väiksemale ekraanile. Nii ei ole õpetajal vaja oma kohta õppetöö juhtimisel muuta. Eeltoodu kergendab tänapäeva koolis ettetulevaid distsipliini raskusi. Eelpoolmainitud apparaat vajab eriti selle jaoks tehtud filme, milline asjaolu selle tarvitamist tunduvalt raskendab. Kuid arvatavasti võidab see lähematel aastatel koolitöös tähtsa koha.

Viimaste aastate uudisena peab mainima ka projektorit, mis kateedril seistes projekteerib kateedri taga olevale ekraanile vastavad pildid või teksti. Ka selle aparadi kasutamisel ei ole ruumi pimendamine hädavajalik. Õpetaja võib rahulikult kateedris istuda. Apparaat töötab läbivalgustamise põhimõttel ja vajab eriti selle jaoks ettevalmistatud pildimaterjali või teksti. See asjaolu raskendab aparadi kasutamist. Kuid apparaat projekteerib ekraanile õppetöö kestel sellekohasele alusele tehtud joonised ja teksti, täites seega teatava piirini koolitahvli aset. Õpetatavat ainet või selle osa, mis vajab ja võimaldab osade viisi läbivõtmist, on võimalik selle aparadi abil osade kaupa samadele kontuuridele projekteerida, kuni üldpilt on saavutatud. Arvatavasti kasutatakse Rootsi TV-s viiepäevase ilmaprognoosi edasiandmisel seda aparati. Kui õppematerjali ettevalmistamise raskusi ei kardeta, on ülalmainitud apparaat koolis kasutamiseks otstarbekohane. Rootsi koolides on see laialt tarvitamisel.

Heliliste õppevahenditena on koolides kasutamisel heliplaadid ja helilindid. Viimased hakkavad omavahe-
lises võistluses esikohale jõudma, kuna nende valmistamine on lihtsam ja ka
kohapeal läbiviidav. Koolitöös praktiseeritakse õige suurel määral heliüles-
võtteid raadiost. Hiljem on neid ülesvõtteid võimalik korduvalt õppetöös kasu-
tada. Paljud õpetajad helilindistavad oma õppetunde tulevikus kasutamiseks.
Ka kooli või klassi pidulikud sündmused, nagu aktused, mälestuskoosolekud,
hommikupalvused j.n.e. võivad helilindistatult huvi pakkuda. Nii on koolid
muretsenud endale tähelepandavad helilintide kogud.

Eriti head abi pakuvad heliplaadid ja helilindid keeleõpetajaile. Leidub
koole, kus keelte õpetamine on koondatud ruumidesse, kus õpilased vastavate
peakuulajatega varustatud aparaatidega teatud osad kursusest iseseisvalt
kätte õpivad. Hiljem toimub õpetaja juhatusel aine ühine läbivõtmine ja tead-
miste kontroll. Meie täienduskoolides oleks sellel õppemeetodil tulevikku,
kui aparaatide ja helilintide küsimuse saaksime lahendada. Õpilaste isetege-
vus keele õppimisel on selle meetodi suuremaid paremusi. Isetegevuse abil
kasvatame kõige paremini iseloomukindlaid isiksusi ja teadlikke eestlasi.

Nii helilindistamise kui ka nende kuulamise aparaate on müügil paljudes vari-
antides. Nende hinnad on suhteliselt odavad. Ka heliplaadid ja grammofonid on
hinnalt kättesaadavad. Täienduskoolide ülülpidajail ei tohiks arvatavasti olla
üle jõu käiv nende muretsemine koolidele. Meie täienduskoolid töötavad ju
enamasti asukohamaade koolides, kus on olemas vastavad aparaadid. Nende kasuta-
mine ka eesti täienduskooli poolt ei tohiks tekitada ülepääsmatuid raskusi.
Kuid helilintide ja heliplaatide soetamine peaks jääma oodatava ja loodetava
õppetööd korraldava keskuse hooleks. See annaks võimaluse meie tuntumate keele-
ja kultuuritegelaste teadmiste ja oskuste kasutamiseks. Helilindistamine
(plaadistamine) toimuks keskselt ja koopiad leiaksid tee koolidesse.

Koolist ja noorsookasvatusest huvitatutel
ei ole kindlasti teadmata, et tehakse katseid õppetöö ratsionaliseerimiseks.
Praegused klassid tahetakse koondada suurklassideks, umbes kolm korda suure-
mateks kui praegused normaalklassid. Õpetajad sarnastes klassides oleksid
ainult õppetöö organiseerijad. Tegelik õppetöö toimub selleks eriti konstru-
eeritud masinate ja aparaatide abil, mida õpilased ise käsitsevad. Mehhaniseeri-
tud on ka teadmiste kontroll. Õppimisemasinaid on juba konstrueeritud ja need
on katsetel rahuldavaid tulemusi annud. Kuid need katsed on senini olnud pea-
miselt individuaalsed. Kuidas mehhaniseeritud õppimist massiliselt korraldada
ja kuidas asendada sealjuures õpetajat kui kasvatajat, sellele küsimusele ei

ole senini suudetud isegi teoreetilist vastust anda. Kooliuuendajad eelistavad eeltoodud küsimuse üleskerkimisel vaikida. Samal ajal aga väidetakse, ja pealegi rõhutatult, et kool ja õpetajaskond peavad õpilaste kasvatamisele sama palju tähelepanu osutama kui õpetamisele. Milline peaks olema tuleviku inimene moraalselt ja eetiliselt, milliste reeglite järgi koonduksid tuleviku inimesed ühiskonnaks ja kuidas neid uute ülesannete lahendajaiks kasvatada, see on jäänud mingiks piinavaks mõtteks, millele vahest ehk möödaminnes mõeldakse. Kuid senini aus olnud kasvatusviisid on tunnustatud ebasobivaiks. Pole ime, et sarnases ebakindlas olukorras puberteedi eas olev noorsugu muutub kindlusetuks ja alistub tingidele, eestkätt negatiivsetele. Joogiveest tuleb alati puudus, kui enne uue kaevu valmistaamist vana kaev umbe aetakse.

Kuid pedagoogilisi masinaid tuleb kui külluse sarvest. Vahest ehk järgmises "Bülletäänis" saab nendest pikemalt juttu teha. Väärrib mainimist, et pedagoogika mehhaniseerimise ja ratsionaliseerimise peamiseks tõukejõuks on nähtavasti majanduslik profiit.

Ühenduses projektorite ülevaatega lubasin tulla nende juurde tagasi. Nende ridade kirjutaja kogemuste järgi on valguspiltide projektorite kasutamine täienduskoolides läbiviidav ja isegi soovitav. Tänapäeva fototehnika võimaldab loodustruusid ülesvõtteid. Nende ülesvõtete järgi on lihtne koostada pildiseeriaid. Olgu need siis üksikpiltide kogud või koondatud ühisele lindile, see on maitse asi. Suuremaks raskuseks on värviliste piltide soetamine kodumaalistel ainetel. Must-valgeid pilte leidub paljundatuna kirjanduses ja veel rohkem erakogudes. On loota, et piltide omanikud neid koolide jaoks kopeerimiseks laenavad. Värvilisi looduspilte võiksid, vähemalt osaliselt, asendada koopiad meie kunstnike maalidest. Lisaks kodumaa tutvustamisele annaksid seesugused pildiseeriad, täiendatuna suuliste selgitustega, häid võimalusi eesti kunsti tutvustamiseks.

Oleme jõudnud suuliste selgitusteni. Neid võib anda improviseeritult, kirjelduselt mahaloetuna või võetuna heliplaadile või helilindile. Viimane moodus on õige laialt kasutamisel. Kui panna rööbiti tööle pildiseeriat projekteeriv aparaat ja seda seeriat kommenteeriv helilint või heliplaat, siis saame kombinatsiooni, mida eesti keeles võiksime nimetada vaikfilmiks.

Vaikfilm ei ole mingi odav aseaine helifilmile. See omab viimasega võrreldes isegi mitmeid eeliseid. Esiteks on selle koostamine lihtsam ja paindlikum. Teiseks on seda kergem muuta ja täiendada. Ja kolmandaks ei ole suuliste

selgituste andmine seotud filmiga ühiseks üksuseks. Kui helilindi asemel kasutada filmi kaasas oleva selgitava teksti lugemist kohapeal, muutub vaikfilmi kasutamine tublisti lihtsamaks.

Võib öelda, et vaikfilm on õppetöös kasutamiseks parem, kuid kasuliku meelelahutusena on helifilm otstarbekohasem.

Mainisin eelpool näitena vaikfilmi meie kunstist ja kunstnikest. Analoogiliselt mainitule on mõeldav koostada filme, nii vaikfilme kui ka liikuvaid, kõigilt aladelt, mis on aktuaalsed täienduskoolides. Kui vaikfilm varustada trükitud selgitustega ja mainitule lisada sobivaid ülesandeid õpilastele iseseisvaks tööks, saaksime sobiva aluse õpilaste gruppitööks.

Kuid mõttekäiku edasi viies võiksime väita rohkemgi. Meie täienduskoolid ei ole nimetamisväärselt varustatud raamatukogudega. Meie laste- ja noorsookirjandus on kasin. Kuigi paguluses ilmunud sellekohased teosed on kõigiti head nii sisult, ainekäsituselt kui ka trükitehniliselt, on neid kahjuks vähe. Oma vähese arvu tõttu ei saa need kuidagi rahuldada saatekirjanduse vajadust meie kodumaaliste ainete õpetamisel. Meie vajame rohkem ja mitmekesisema sisuga saatekirjandust.

Eeltoodut arvestades võiks kaalumisele võtta järgmine ettepanek: Koostada vaikfilme meie maast ja loodusest, rahva elust, kirjanikest ja nende teostest, kunstist, teadusest, majandusest, ajaloost, spordist, rahvuslikest suurmeestest j.n.e. Need vaikfilmid varustada kokkuvõtlikkude kirjeldustega ja tööülesannetega õpilastele iseseisvaks tööks. Võimaluse piires võiks vaikfilmi pildid olla kaasas kirjeldusele trükituna. Sarnased väikesed broshüürid ei ole kallid väljaandmisel, kuid täiendaksid meie koolide raamatukogusid märkimisväärselt. Juhul kui koolil ei ole võimalik projekteid omandada, saaks neid kirjeldusi ikkagi kasutada. Samuti võiks neid lugemiseks laenutada ka siis, kui ei jõuta vaikfilme koolis läbi võtta. Seega lahendaksime meie koolide raamatukogude küsimuse ja õppetöö huvitavamaks ning kergemaks tegemise samade vahenditega.

Praegu töötab grupp meie pedagooge katseviisiliselt ühe eelpool kirjeldatud vaikfilmi koostamisel. Asja algatajad loodavad, et kõik, kellel on meie noortele midagi öelda, üritusega kaasa tulevad.

Aadu Kajassaar